

УДК 346.7:669(477)

ОПЕРАЦІЇ З МЕТАЛОБРУХТОМ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

А. Р. Шимко, аспірант

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Досліджено особливості правового регулювання відносин, що виникають під час здійснення операцій з металобрухтом. Проаналізовано вітчизняне законодавство з цього питання. Виявлено недоліки щодо регулятивного впливу на галузь та запропоновано шляхи вдосконалення нормативної бази для більш ефективного функціонування галузі чорної та кольорової металургії України.

Ключові слова: *металургійний комплекс, регулювання обігу металобрухту, операції з металобрухтом.*

Постановка проблеми. Металургійна галузь має особливе значення для економіки України. Разом із суміжними галузями в ній виробляється близько 27 % ВВП та зайнято приблизно 500 тис. людей. Металургія є одним з основних джерел валютних надходжень у країну (близько 40 % експорту). Сектор чорної металургії цілком може бути названий основою сучасного суспільства, оскільки він забезпечує розвиток інших базових галузей економіки – машинобудування, суднобудування, автомобільної, будівництва тощо. Після сталого зростання протягом більшої частини останнього десятиліття у 2008 р. спостерігався значний спад у чорній металургії, викликаний значною кількістю як зовнішніх факторів (світова криза, низький попит на вітчизняну продукцію), так і внутрішніх (технологічне відставання, недосконале законодавство та відсутність чіткої програми розвитку галузі).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання формування та реалізації економічної політики держави розглядалися в роботах Д. В. Задихайла, а над галузевими аспектами її господарсько-правового забезпечення працювали, зокрема В. М. Пашков, О. Ю. Битяк, Ю. Г. Бронова, А. В. Семенишин.

У той же час специфіка комплексного і всебічного господарсько-правового забезпечення металургійного комплексу України, що охоплював би увесь технологічно пов'язаний процес виробництва, а також питання, що стосуються систематизації джерел законодавства у сфері операцій з металобрухтом, в Україні фактично залишилися поза увагою науковців-господарників. У цьому контексті слушно зазначає Д. В. Задихайло, що кодифікація госпо-

дарського законодавства в Україні у вигляді чинного ГК України актуалізувала на рівні господарсько-правової свідомості проблематику структурно-галузевої, зокрема промислової, політики держави, необхідність формування спеціальних правових режимів господарювання в окремих галузях, секторах та кластерах національної економіки. Адже тільки так можна врахувати складну та досить індивідуальну галузеву конфігурацію всіх присутніх там приватних та публічних інтересів, у тому числі сьогоденних та перспективних, стратегічних тощо [7, с. 6–7].

Формування цілей. Метою статті є розгляд стану господарсько-правового забезпечення здійснення операцій з металобрухтом, виявлення основних недоліків чинного законодавства та надання пропозицій щодо вдосконалення нормативної бази для налагодження системи відносин з акумуляції брухту чорних і кольорових металів та подальшої переробки сировини.

Вклад основного матеріалу. Сучасний бурхливий і несистемний розвиток ринкових відносин в Україні вимагає все більшої уваги до пошуку правильних рішень щодо визначення стратегій розвитку як окремих бізнес-одиниць, так і організаційно-економічних утворень більш високого рівня – регіонів, держави в цілому, про що слушно пише В. Пашков [8, с. 54]. Це в першу чергу стосується і металургійної промисловості України, що утворює цілісний, глибоко інтегрований у національну економіку сегмент, який є визначальним для усєї сфери господарювання, а також дохідної частини Державного бюджету України, зайнятості та інших суспільно-економічних факторів.

Так, металургійний комплекс України репрезентовано підприємствами чорної та кольорової металургії. Йдеться про складну технічну інфраструктуру, об'єднану в єдиний технологічний ланцюг, який складається з цілої системи суб'єктів господарювання. Чорна металургія є фундаментом індустріального розвитку багатьох країн. Від неї в першу чергу залежить розвиток важкої промисловості. Без металургії як виробника конструкційних матеріалів неможливий розвиток машинобудування, а у зв'язку з цим і розвиток науково-технічного прогресу. Її продукція є основою розвитку будівництва, усіх видів транспорту, особливо залізничного і трубопровідного. Вона має велике значення для оснащення необхідною технікою сільського господарства [1, с. 212].

Як суб'єкт регулювання ринкових відносин держава встановлює особливий порядок, якого повинні дотримуватися підприємства, що займаються господарською діяльністю у сфері обігу металобрухту. Регламентуючи ці суспільні відносини, держава реалізує публічні інтереси – забезпечення прав і свобод людини, громадського порядку і стабільних фінансово-економічних відносин, міжнародних зобов'язань, здійснює контроль над правовими від-

носинами, застосовує заходи процесуального примусу в разі їх невиконання. Ринкова економіка неможлива без відповідного правового забезпечення її функціонування. Ухвалені у сфері ринкових відносин закони мають утворювати єдину систему правового регулювання. Ця система передбачає встановлення таких правил поведінки, які повинні характеризуватися чіткістю, граничною визначеністю прав і обов'язків, результативністю заходів стимулювання і відповідальності [2, с. 185].

На законодавчому рівні на сьогодні можна виділити фактично лише один нормативно-правовий акт, який прямо регулює порядок здійснення операцій з металобрухтом в Україні, що, безумовно, можна оцінити позитивно та вважати певним кроком уперед на шляху чіткої та комплексної нормативної фіксації господарсько-правових відносин у цій сфері. Таким актом є Закон України від 5 травня 1999 р. (із наступними змінами та доповненнями) «Про металобрухт» [4]. Тобто, можна констатувати, що відносини у сфері операцій з металобрухтом отримали власну законодавчу систематизацію.

Зазначений Закон спрямований на захист інтересів підприємств вітчизняної металургійної галузі та забезпечення екологічної безпеки докільця при утворенні, збиранні та використанні металобрухту. Безумовно, цей нормативно-правовий акт є кроком уперед у розвитку та інтеграції гірничо-металургійного комплексу України, але, на жаль, на сьогодні немає підстав стверджувати, що чинний Закон є цілком досконалим та належним чином урегульовує господарсько-правові та інші відносини, пов'язані з обігом металобрухту. Стратегічна та економічна цінності регульованого об'єкта (операції з металобрухтом) мають стимулювати науковців-правників приділяти більше уваги дослідженню цього базового Закону. Як свідчить практика, під час здійснення операцій з металобрухтом виникає велика кількість непорозумінь з боку як органів державної влади, так і суб'єктів господарювання.

Одним з недоліків Закону є відсутність чіткого законодавчого закріплення окремих категорій та понять промислово-технічного характеру. П. Лютиков звертає увагу на той факт, що зараз у чинному законодавстві України та юридичній науковій літературі відсутні визначення чорної металургії та гірничо-металургійного комплексу як окремого специфічного і комплексного об'єкта господарсько-правового забезпечення, у тому числі організаційно-господарського. Науковець пропонує таке визначення чорної металургії, яке досить вдало визначає основні ознаки та зміст поняття галузі чорної металургії. На його думку, чорна металургія є складовою частиною гірничо-металургійного комплексу України, яка має комплексний та міжгалузевий характер і до складу якої входять підприємства доменного, сталеплавильного, прокатного, трубного, метизного, коксохімічного виробництва, підприємства з видобутку, збагачення і окускування рудної сировини, підприємства

з виробництва феросплавів і вогнетривів, видобутку нерудної сировини для чорної металургії і підприємства з вторинної обробки чорних металів, що здійснюють систематичну виробничу, науково-дослідну господарську діяльність у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення, реалізацію та забезпечення відповідною продукцією, необхідною для виготовлення засобів та знарядь виробництва, а також для забезпечення державних, суспільних та особистих потреб [3, с. 75]. Запропоноване визначення є досить влучним та чітким, оскільки конкретно описує склад галузі, ознаки, притаманні промислового сектору, а також види діяльності, якими займаються суб'єкти господарювання у цій сфері, що дає адекватне уявлення про сутність та зміст функціонування металургійного комплексу України учасникам господарсько-правових відносин.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про металобрухт», металобрухтом є непридатні для прямого використання виробу або частини виробів, які за рішенням власника втратили експлуатаційну цінність унаслідок фізичного або морального зносу і містять чорні або кольорові метали чи їх сплави, а також вироби з металу, що мають непоправний брак, залишки чорних і кольорових металів та їх сплавів [4]. Слід докладніше зупинитися на ознаках металобрухту. Законодавець спроектував визначення таким чином, що металобрухтом є лише непридатні для прямого використання вироби. Виникає питання щодо придатних металевих виробів для прямого використання.

Як уявляється, металобрухт, будучи предметом господарських правовідносин з комплексом властивостей, можна розглядати у двох розуміннях: об'єктивному та суб'єктивному. Відповідно до чинного законодавства дефініцію сформульовано з огляду на об'єктивне розуміння металобрухту, тобто як непридатні для прямого використання виробу або частини виробів, що містять чорні чи кольорові метали. Будь-який придатний виріб з металу згідно з чинним законодавством не розглядається як металобрухт і відповідно не може бути предметом господарських відносин при здійсненні операцій з металобрухтом. Вагомим недоліком є неврахування законодавцем суб'єктивного розуміння металобрухту, тобто оцінка придатності самим власником наявного в нього виробу чи виробів з металу. У сучасних умовах ринкової економіки доцільним буде поєднання суб'єктивного та об'єктивного критеріїв для законодавчого визначення поняття «металобрухт». Пропонується створити нову категорію у відносинах здійснення операцій з металобрухтом, а саме «придатний для вторинного використання металобрухт», який власник може легально реалізовувати як металобрухт у приймальних пунктах, але на інших умовах, запропонованих самим суб'єктом господарювання.

Як свідчить практика, при здійсненні операцій з металобрухтом великий відсоток металу припадає саме на придатні вироби, які можуть використовуву-

ватися відповідно до мети їх вироблення. Отже, положення Закону щодо непридатності виробів є порушенням конституційних прав власності. Якщо буквально тлумачити це визначення, то виходить, що власник придатного виробу з металу не має права реалізувати його в приймальному пункті, а спеціалізовані металургійні підприємства та їх приймальні пункти зобов'язані відмовляти у купівлі такого виробу. Таким чином, велику кількість об'єктів права власності фактично виключено з господарсько-правового обігу.

Дійсно, певний момент нераціональності присутній у цьому випадку, оскільки придатний виріб після потрапляння на металургійне підприємство пройде той самий шлях, як і непридатний виріб (пресування, пакування, дрібнення, переплавка), а це у свою чергу додаткові витрати електроенергії та інших ресурсів. Мається на увазі той факт, що власник придатних виробів з металу (труби, верстати, інструменти тощо) приймає рішення реалізувати їх у приймальному пункті через власні міркування, оскільки це швидкий, зручний та надійний спосіб передати право власності на виріб з металу суб'єкту господарювання в обмін на еквівалентну суму коштів або боргових зобов'язань. З іншого боку, реалізований металургійному підприємству виріб, наприклад труби, після повної переробки може потрапити вже у вигляді сировини на підприємство з виробництва металопрокату. У такій ситуації ефективність виробництва та здійснення операцій з металобрухтом в цілому викликає сумнів.

Отже, чинне законодавче визначення терміна «металобрухт» можна вважати спірним та недопрацьованим. Забороняючи реалізацію придатних виробів металургійним підприємствам як металобрухт, законодавець не надає конкретних критеріїв для розмежування придатних та непридатних виробів, а також щодо того, як вчинити власнику такого виробу в тому разі, коли річ для нього втратила будь-яку цінність, але за фактом залишається придатною для подальшого використання, зокрема в господарській діяльності іншого суб'єкта господарювання.

Відповідно до ч. 1 ст. 319 ЦК України власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд [5]. Отже, забороняючи власнику придатного виробу з металу укладати договір купівлі-продажу в приймальному пункті металургійного підприємства та реалізовувати цей виріб як металобрухт, законодавець одночасно неправомірно обмежує конституційні права і гарантії інституту права власності.

Виникає запитання: чи можна подолати ситуацію із зайвими витратами на переробку придатних для прямого використання виробів, одночасно не зачіпаючи інтересів як фізичних осіб – власників такого майна, так і суб'єктів господарювання, які зацікавлені у заготовці сировини та зменшенні витрат на її переробку.

На нашу думку, найбільш ефективним методом розв'язання цієї проблеми буде включення в законодавчу дефініцію терміна «металобрухт» також придатних для прямого використання виробів, які внаслідок певних причин (моральна застарілість, заміна на більш якісні вироби) втратили у власника потребу для використання.

Пропонуємо визначити поняття «металобрухт» як непридатні для прямого використання вироби або частини виробів, що містять чорні або кольорові метали чи їх сплави, і втратили експлуатаційну цінність через фізичний або моральний знос, а також вироби з металу, що залишаються придатними для вторинного використання, але втратили суб'єктивну потребу власника в їх використанні в його господарській діяльності або побутовому вжитку.

Запропоноване визначення, на нашу думку, є більш доцільним, оскільки жодним чином не обмежує можливість реалізації власником свого майна на власний розсуд, а також цілком відповідає сучасним ринковим відносинам у сфері господарювання.

Що стосується питання ефективності господарської діяльності під час здійснення операцій з металобрухтом у разі потрапляння в приймальний пункт металургійного підприємства придатних для прямого використання виробів, то вважаємо за доцільне запропонувати іншу схему логістики, аби уникнути зайвих витрат та більш раціонально використовувати сировину для переробки та подальшого виробництва.

Одним із дієвих способів розв'язання існуючої проблеми є впровадження методу сортування металобрухту, який надходить до приймальних пунктів. Насамперед слід сформулювати адекватне правове поле для вдосконалення ефективності здійснення операцій з металобрухтом шляхом внесення змін до Закону «Про металобрухт», а також прийняття нових підзаконних нормативно-правових актів з приводу врегулювання порядку здійснення сортування металобрухту.

Щодо вдосконалення змісту Закону «Про металобрухт», уявляється доцільним запровадити систему поділу поняття «металобрухт» на такі категорії, як «придатний для вторинного використання металобрухт» та відповідно, «непридатний для вторинного використання металобрухт», з подальшим установленням конкретних критеріїв для віднесення брухту до тієї чи іншої категорії, наприклад, його технічний стан, довжина, товщина, вага тощо. Стосовно придатного для вторинного використання металобрухту вважаємо доречним сформулювати його перелік та види.

Як відомо, віднесення виробів до категорії придатних в першу чергу потребують вироби металопрокату. Найбільш поширеними видами виробів металопрокату, які потрапляють до приймальних пунктів, є арматура, балка, квадрат, круг, лист гарячекатаний, лист холоднокатаний, лист рифлений,

труби водогазопровідні, труби електрозварні круглі, труби безшовні, кутник, швелер.

Також потрібно встановлювати диференціацію цін на придатні вироби залежно від їх виду. Зрозуміло, що рівень цін, з одного боку, має відповідати інтересам власників металобрухту, а з другого – забезпечувати необхідну мотивацію для максимально ефективної заготівлі металобрухту суб'єктам господарювання. Але все ж таки встановлення цін на придатні вироби не слід покладати на державу. Ринок металопродукції є гнучким та нестабільним, і ціни досить часто коливаються. Отже, процес ціноутворення пропонується залишити за суб'єктами господарювання, які у свою чергу орієнтуються на ціни, що їх пропонують великі металургійні підприємства при закупівлі металобрухту. Як показує практика, конкурентне середовище є досить тісним на ринку здійснення операцій з металобрухтом, і самі суб'єкти господарювання намагаються встановлювати максимально високі ціни на металобрухт для залучення більшої кількості клієнтів. Отже, державне регулювання цін на придатні вироби, як уявляється, буде неефективним.

Ще одним потенційно перспективним напрямом реформування законодавства у сфері обігу металобрухту є включення до переліку видів здійснення операцій з металобрухтом додаткового виду діяльності. Йдеться про надання можливості торгувати придатними для вторинного використання металовиробами безпосередньо в приймальних пунктах металургійних підприємств. Тому пропонуємо розширити перелік операцій з металобрухтом за рахунок законодавчого закріплення операції з «продажу придатного для вторинного використання металобрухту» шляхом внесення змін до Закону «Про металобрухт».

На перший погляд можна констатувати, що внесення такого роду змін до законодавства ставить у скрутне та не вигідне становище металургійні підприємства та їх приймальні пункти, оскільки придатний металобрухт у ціні буде значно дорожчим за непридатний, а збут останнього буде ризикованим з точки зору ефективності господарювання, оскільки суб'єкту господарювання необхідно знаходити новий ринок збуту для придатних виробів.

Дійсно, певні незручності та додаткові витрати спричинять маркетингове дослідження ринку металопродукції та налагодження нових господарських відносин з підприємствами, які зацікавлені у систематичному придбанні виробів металопрокату. Отже, необхідним для налагодження та вдосконалення господарських відносин з обігу металобрухту є застосування засобів державного регулювання господарської діяльності, передбачених ст. 12 ГК України [6]. Насамперед це державне замовлення. При налагодженні систематичності і стабільності поставок та закупівель придатного металобрухту державними підприємствами, які у своїй діяльності використовують вироби метало-

прокату, прибутковість та зручність співпраці є очевидними. У такому разі державні підприємства закуповуватимуть вироби за заниженою ціною порівняно із закупівлею нових виробів, а металургійні підприємства матимуть змогу шляхом укладення господарських договорів продавати такі вироби за домовленою ціною постійним контрагентам, що забезпечить стабільний збут за вигідними цінами. Як варіант, металургійні підприємства матимуть можливість вибору контрагентів не тільки державного сектору, а й приватного, що дозволить збільшити розмір прибутку та розширити межі господарської діяльності.

Розглянемо можливі позитивні зміни у господарських відносинах, пов'язаних з обігом металобрухту, після внесення запропонованих змін:

– власники придатних виробів з металу матимуть можливість реалізувати їх за більш високою ціною, що є компромісним варіантом на противагу особистому пошуку покупця на виріб, який є досить копітким та тривалим процесом, оскільки в основному такі власники мають невелику кількість або вагу металу та вимушені здавати ці вироби в приймальні пункти за ціною звичайного металобрухту;

– металургійні підприємства матимуть можливість пропонувати власні ціни на придатний металобрухт, а також обирати контрагентів для подальшого продажу. Також перевагою є те, що відпадає необхідність переробки, а це значна економія як матеріальних ресурсів, так і часу виробництва. Власне, металургійне підприємство виступатиме у деякому сенсі посередником між фізичними особами, з одного боку, та суб'єктами господарювання, які закуповують вироби металопрокату, – з другого. Це дає змогу розширити сферу діяльності суб'єктів господарювання та налагодити комплексні господарсько-правові відносини;

– що стосується підприємств, у господарській діяльності яких використовуються придатні вироби та вироби металопрокату, то, безсумнівно, вони зацікавлені у зменшенні витрат на закупівлю даної продукції. Запропоновані зміни дозволять забезпечити підприємство частиною продукції за відчутно нижчими цінами, ніж закупівля нових виробів, які пропонують підприємства металопрокату. Як правило, вироби з якісного металу мають тривалий строк придатності використання, і в основному для виробника не є принциповим використання лише нового матеріалу. Таким чином, певний відсоток металопродукції суб'єкти господарювання зможуть закупити за низькою ціною, порівняно з новою продукцією та водночас не втрачати позицій власного виробництва;

– з точки зору впливу на екологічний стан країни безсумнівним є той факт, що в разі зменшення обсягу переробки металобрухту певною мірою змен-

шитися навантаження на оточуюче природне середовище, що на сьогодні є досить актуальним питанням.

Висновки. В силу процесів глобальної реструктуризації металургійної промисловості особливої актуальності набувають питання обігу металобрухту в системі відносин забезпечення металургійних підприємств металобрухтом. На сьогодні операції з металобрухтом належать до таких, що вимагають ґрунтовного вдосконалення їх правового регулювання та впорядкування, оскільки встановлений чинним законодавством порядок проведення операцій з металобрухтом, маючи на меті регулювання ринкових відносин у сфері забезпечення металургійного комплексу вторинною сировиною, містить певні недоліки.

Таким чином, важливим моментом для вдосконалення Закону України «Про металобрухт» є уточнення технічних понять та розрізнення металобрухту залежно від можливості його використання на придатний та непридатний для вторинного використання, що дасть змогу ефективно використовувати наявний потенціал вторинної сировини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Плавшуда К. В. Державне програмування розвитку металургійного розвитку України / К. В. Плавшуда // Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Серія: Екон. теорія та право / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2013. – № 2 (13). – 344 с.
2. Сисоєва В. П. Забезпечення порядку здійснення операцій з металобрухтом в Україні: організаційно-правові засади / В. П. Сисоєва // Пробл. правознавства та правоохорон. діяльності. – 2012. – № 4. – С. 184–190.
3. Лютіков П. С. Особливості правового регулювання державного контролю в галузі чорної металургії в Україні: аналіз та перспективи реформування / П. С. Лютіков // Вісн. Запоріз. нац. ун-ту. – 2009. – № 2. – С. 72–77.
4. Про металобрухт : Закон України від 5 трав. 1999 р. № 619 XIV (з наступ. змінами та допов.) // Вісн. Верхов. Ради України. – 1999. – № 25. – Ст. 212.
5. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Голос України. – 2003. – 12 берез. (№ 45–46). – Ст. 356.
6. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
7. Задихайло Д. В. Визначальні політико-правові чинники економічної стратегії держави / Д. В. Задихайло // Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення : кол. моногр. / за наук. ред. Д. В. Задихайла. – Х. : Юрайт, 2013. – 520 с.
8. Пашков В. М. Економічна політика держави на фармацевтичному ринку: проблеми господарсько-правового забезпечення / В. М. Пашков // Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення : кол. моногр. / за наук. ред. Д. В. Задихайла. – Х. : Юрайт, 2013. – 520 с.

ОПЕРАЦИИ С МЕТАЛЛОЛОМОМ: ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Шимко А. Р.

Исследованы особенности правового регулирования правоотношений, возникающих во время осуществления операций с металлоломом. Проанализировано отечественное законодательство в этой сфере. Выявлены недостатки государственного регулирования и предложено пути усовершенствования нормативной базы для более эффективного функционирования отрасли черной и цветной металлургии Украины.

Ключевые слова: металлургический комплекс, регулирование оборота металлолома, операции с металлоломом.

OPERATIONS WITH THE SCRAP-METAL: ECONOMIC AND LAW ASPECTS

Shymko A. R.

The legal regulation relationships during the executing operations with the scrap-metal in the article are analyzed. The domestic legislation in this field is analyzed, the shortcomings of the state regulation are identified and the ways to improve the regulatory environment for more efficient functioning of ferrous and non-ferrous metallurgy of Ukraine are suggested.

Key words: metallurgical complex, scrap-metal regulations, operations with the scrap-metal.

УДК 347.998.85

РОЗВ'ЯЗАННЯ КОЛІЗІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ

Л. В. Тацій, заступник голови

Харківського апеляційного адміністративного суду

Дослідженню дисфункції правового регулювання у сфері розмежування юрисдикції адміністративних судів та господарських щодо вирішення справ про оскарження рішень органів Антимонопольного комітету України.